

לית דין בר נש

דברים שנאמרו אחר פטירתו של רבי אהרן יהושע צוקר זצ"ל

מוצאי ש"ק פרשת משפטים ב' אדר א' תשפ"ד – וקצת הוספות

אנו נמצאים כעת תוך שלשה לבכי לפטירת מורינו ורבינו רבי אהרן יהושע בן רבי בנימין זאב צוקר זכר צדיק לברכה, אספרם למעשיהם של צדיקים מחול ירבון (ב"ב ז' ב'), מי יבוא אחריו לספר את עוצם תוקף תפארת גבורתו כי היה האיש גבוה מעל גבוה טמיר מופלא חתום ונעלם ונטל עמו כל חמודות שבעולם והלך לו.

וקודם יהיה כל שיח נודיע כי לא מדברים על מושגים המוכרים לנו, על אדם גדול כזה וגאון כזה, על עוד בעל התמדה גדולה מאוד ובעל ידיעות רבות ורחבות וכו', כי אם על תואר אחר מושג אחר לגמרי "בריה אחרת", מה שלא נמצא ולא קיים בזמננו לכמין דמיון, מוצר שאינו קיים על המדף, לא ניתן לתארו ולהכירו בריבוי מילים למי שלא ידעו פנים בפנים, כי היה הגאון מין נדיר מיוחד לעצמו בכל דרכיו והנהגותיו, ורוב הדברים אי אפשר לחיקוי, ומי שזכה והכירו מבין כוונת הדברים, וכמדומה שביחס לדורנו אפשר להמליץ עליו לשון הגמרא (שבת ק"ב ב') "קרי עליה לית דין בר אינש".

וכיון שזכינו וכשלמדנו בישיבה הקד' הוא היה הדמות שלנו, איתו גדלנו איתו ספגנו איתו התעלינו, הוא העמידנו על רגלינו בהרבה עניינים, אצלו ראינו מושג מה זה "אורייתא קא מרתחא ביה" (תענית ד' א'). עלינו להתעורר כעת מפעולותיו ומעשיו הטובים ולהיזכר במה שראינו וקיבלנו ממנו, וכל חיזוק שיצא מזה יהיה זכות עבורנו וגם זכות ותועלת עבורו לעילוי לנשמתו.

הדבר הראשון אצלו הוא הדביקות בשקידת התורה הקדושה, זה לא התמדה ועוד התמדה אלא עולם אחר גוף של "חשקה נפשי בתורה" כל כולו תורה ותורה. הוא היה חידוש של ביטול כל ענייני עוה"ז, לא היה לו בעולמו שום דבר חוץ מתורה, זה הוא זה החיים שלו וזו המציאות שלו. מבחינתו לא היה לו לא בית ולא משפחה לא כסף לא עניינים אחרים ולא שום עסק בעולם, רק ישב בבית המדרש ועסק והגה בתורה כל ימי חייו. דרופתקי דאורייתא שמסר כל גופו נפשו ורצונו לעסוק בתורה.

ולא יום אחד ולא חודש אחד ולא זמן אחד אלא כל החיים ממש, מיום בואו בחור לישיבה שנים על גבי שנים לא מש מתוך האהל ישב והגה כל הזמן בתורה ימים ולילות בלי שום הפסק לא היה לו מתי להפסיק ובשביל מה להפסיק.

סדר היום שלו ידוע שהיה בלי צרכי הגוף, לא אכל כלום במשך היום רק בלילה, וממה היה ניזון משיירי מרק שהיה אוסף בחדר אוכל אחרי שהבחורים גמרו לאכול והעלה לחדר ואכלם קר ותפל בשעת לילה מאוחרת. אמרו עליו שצם כל השנה, (שאלתי אותו אם צם ביארציט של אמו והשיב "אינני משנה את הרגלי משאר ימות השנה"). גם השינה ידוע שלא ישן כמעט כלום רק מעט אחרי שחרית ותו לא וגם לא ישן על מיטה, וכל החדר שלו לא היה כי אם קיתון צר שלא היה בו מקום לכלום חוץ ממנו, וישב שם עם מאוורר קטן שבור ולמד כל הזמן. ולא שב לביתו רק למשך שעה קלה בכל יום וחוזר לתלמודו בישיבה.

וזכה לידיעות עצומות היקף כל התורה כולה, והיה "חד בדרא" בידיעות, לא הניח דבר קטן ודבר גדול וכל רז לא אניס ליה, כי היה בור סיד שאינו מאבד טיפה וכישרון מיוחד "לדעת הכל" בכל ענין ובכל נושא הכל מסודר מונח אצלו בקופסה. והיה יושב בספרייה הגדולה של הישיבה ובספריות שונות ברחבי הארץ בצימאון גדול להחכים להוסיף לקח וחכמה, ולמד להיות אומן נפלא בפענוח כתבי ידות שונים, וכן למד להכיר השפה הערבית מפני כתבי הרמב"ם ועוד גאונים, והכיר את כל בתי המדרשות ואוצרי הספרים עם כל ספר וספר מה כתוב בו.

ועיקר כוחו בשני התלמודים ובכל ספרות מדרשי חז"ל הלכה אגדה נגלה נסתר וספרי הראשונים והגאונים שבהם התייגע בעמל רב והי' לו בהם שליטה רחבה. שואל ונשאל בכל מקום בחז"ל, אליו הריצו שאלות מכל עולם התורה ולבו פתוח כאולם להשיב בכל חדרי תורה. והיה נשאל מענין לענין ולכל דבר תשובה בפיו. על מה שהשיב איני יודע הסביר פעם שבאותו רגע אין לו תשובה אבל אחרי רגע יכול להיות שיהיה לו תשובה.

אצלנו הבקיאות המופלאה לא הי' חידוש כי התרגלנו לזה גדלנו עמו יחד בישיבה ותמיד ידענו שכל שאלה יש את מי לשאול ומיד נענים. היה מקיים "אל תגמגם ותאמר לו אלא אמור לו מיד". תשובותיו היו כהרף עין בתיבות קצרות ופעמים שהבנו אותם רק אחר התבוננות. ולמעשה כל מעשיו היו בזריזות מופלאה, כשנצרך לספר היה מזנק ממקומו לארון הספרים או לחדרו ושב כהרף עין.

ידוע יגיעתו ועמלו במשך שנים להעמיד את "תורת כהנים" על מתכונתה, וא"ל שעיקר עבודתו היא בהכרעת הגרסאות מה להכניס בגוף הברייתא ומה להכניס במדור שינויי נוסחאות, וגרסת שמות התנאים מכריע ע"פ חשבונות רבים של סגנון הלשון ומה מתאים לשיטתו וכו'.

סדר לימודו בחברותא בסדרים במשך שנים הי' עם הגר"ח פריימן זצ"ל, ולמדו ירושלמי ותוספתא דף אחר דף מכרך לכרך, לימודים שאף אחד לא לומד אותם כסדר והיו בוללים את כל התורה כולה. וכן היה להם קביעות ללמוד רמב"ם ועוד ספרי קמאי, ולמדו גם בכל מיני תצלומים ישנים. (אמר לי שקיבל רשות מרה"י ללמוד עניינים אחרים בשעות הסדר). והיו מתחילים את הזמן מיד אחרי מעריב ליל א' דר"ח. סיפר לי ת"ח מחו"ל שבזמנו לא הסכים לענות על שאלות בזמן שלמד בחברותא, וכשאחד התחנן שיענה לו בטענה שלא יוכל לישון בלילה בלי תשובה, ענה לו על אתר: אל תישן!

"המסכת שלנו" כלומר המסכת שלמדו בישיבה הי' אצלו חיוב מוכרח לדעת, לא הסכים להשיב על שאלה שהתשובה היא במסכת שלנו. והיה אומר לי "מסכת שלנו" אתה לא יודע? פ"א שאלתי ולא השיב כי זה במסכת שלנו, וכשלא מצאתי והפצתי בו גילה שזה נמצא ב"מרדכי" במסכת שלנו. (דרך אגב היה מנקד מרדכי בחיריק).

התנהג שווה בשווה עם כולם והיה אומר שהוא כמו כל הבחורים, אם התקשה במשהו ניגש לשאול אפי' בחורים צעירים ממנו שנים רבות. זכורני אחרי הלוי' של הרבנית גינזבורג נכנסתי להיכל שהי' ריק וברגע שראה מישהו נכנס פנה אלי היכן תוס' פלוני והשבתי אולי כתובות ק"ב א' והלך, ואמר לי אח"כ בפשטות השבת לי את אבדתי (ע"ז נ"ב ב' ברוך אתה לשמים שהחזרת לי אבדתי) פשוט נאבד לו הגמרא שלו ומצאו לו אותה.

ומרוב שהחזיק את עצמו ככל הבחורים היו יכולים לדבר אליו לא מכובד ואפי' לצחוק איתו והוא נתן את האווירה כולנו יחד, לא היה לו שום גדולה או מעלה רק שהוא לומד כמו כולם.

זכורני פעם אחת החליט לחזור ש"ס, איני יודע מדוע, עזב את כל סדר לימודיו שבמשך היום וישב ולמד דף אחר דף ראיתי איך מתקדם מסכת אחר מסכת וגמר הש"ס בכמה ימים (התחיל בתשעת הימים וגמר באמצע בין הזמנים). כמדומה שאמר שהיום לא יודעים לעשות חזרה, כי החזרה שלנו זה ללמוד עוד פעם ולא חזרה אמיתית.

אמר לי שכתוב בא' הספרים שלקרא "שנים מקרא" זה תורה לשמה, כי מלימוד זה על פי רוב אין כבוד או הנאה רק לשם ת"ת. (א"ה אולי אמר כן בשם פסקי מהר"י מקרוביל וז"ל אין שום בחור יכול לפטור עצמו לקרוא הפרשה בעברי ובתרגום דהיינו ת"ת לשמה עכ"ל). וכך נהג בעצמו אחר שידע כל התורה היה לו גישמאק לקרוא את הפרשה בנחת ונעימות, בחורים אהבו לעמוד מאחורי הדלת לשמוע אותו קורא. את התרגום היה אומר בעל פה לפי גרסאות מדויקות שלו. ואמר לי הרב פוזן בעל התרגומים שרצה לבוא לשמוע אותו איך קורא את התרגום רק השעה לא התאימה לו (כי היה קורא בליל שבת לפנות בוקר).

סיפר לי שבצעירותו בחו"ל למד מסכת ע"ז ורצה לברר את העניינים, והיה שם ספריה גדולה עם כומר זקן שהיה ידען גדול והכיר כל הספרייה, והוא כיוון אותו לעי' בספרי הגויים וראה שכל המחלוקות והנידונים בראשו' ואחרו' בענייני ע"ז מתיישרים כשמכירים צורת ע"ז כל מקום לפי איך שהיה כי כל אחד כתב לפי מה שהכיר.

עוד העלה מאותה ספרייה דבר מעניין. יש רש"י בסוכה ל"ה ב' על הגמרא שתרומה טהורה יש בה היתר אכילה, שאין הכוונה שניתר על ידי פדיון "והאומר כן רשע הוא". ולא מובן וכי מי שחולק על רש"י הוא רשע תאמר שהוא טועה. ובספריה שם ראה בספרים קדמונים שהיה אפיקורס אחד שהחזיק כך שתרומה יש לה פדיון, וא"כ אין כוונת רש"י לעצם הפירוש רק לאדם המסוים שאמר כן שרשע הוא. וסיים שהיה יכול להיות שם בספריה עוד הרבה אלא שנודע לאבא שלו על כך ואסר עליו ללכת שם ויותר לא דרך שם.

היה פשוט אצלו שכל מי שמוסר שיעורים הוא יודע את כל התורה, כי הרי אחז"ל (מכות י' א') "מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו", ואמר לי כמה פעמים על כמה שאלות ללכת לשאול את פלוני ופלוני אף שהיו רחוקים לפי השערתי מידיעת נושאים אלו, ואמר כיון שהם מוסרים שיעורים ברבים על כרחם סבורים שידועים כל התורה.

פעם א"ל הסיבה שלא ישן בלילה כי לא זוכר את היום הבא ולומד עד שמגיע הבוקר, אבל כאשר יש איזה מצוה כמו לולב מגילה הולך לישון בלילה קודם, כי לא שייך שלא יזכור את מחר שהרי מחכה כל כך למצוה.

על הגמרא (הוריות י"ג ב') הרגיל בזיתים קשה לשכחה, והגר"ק אומר שרגיל זה פעם בשלושים יום, אמר לי שיש מי שסבור ש"רגיל" זה אחרי שאכל פעם אחת נקרא רגיל, זאת אומרת שאפשר לאכול זיתים פעם אחת ובפעם השניה נחשב "רגיל". ולכן אמר על עצמו "זיתים איני אוכל" (לשון הגמ' יבמות ט"ו ב'), כי משמר את הפעם הראשונה ואפי' פעם אחת בחייו לא אכל זיתים. עוד אמר לי שאוכל בכל יום כפית שמן זית להועיל לזיכרון (הוריות י"ג ב') כי הוא שכחן גדול...

הי' לו הרגשה עדינה באכילה, בשנים שהתפלל שחרית בנץ היה בא בשבת אחרי התפילה לישיבה ונמצא עם כולם, וכן בראש השנה התפלל בנץ בכולל חז"א ואח"כ בא לישיבה. שאלתי אותו למה לא הולך מיד לעשות קידוש. והשיב הרי אני מתוך הציבור, כולם מתפללים ואני ילך לאכול? זה מחזי כרעבתנות. (אמר לי הטעם שהפסיק להתפלל שחרית בישיבה כיון שהיה ער בלילה היה מסתובב בפסוקי דזמרה כדי שלא ירדם כמו שכתוב עצה זו בספר... והגר"ד זצ"ל העיר לו על כך).

שמעתי סיפור נפלא (ויש בזה נוסח אחר צריך לברר במשפחה) פעם אחת חזר הביתה באמצע בוקר של יום שישי כדי לעיין בספר, שאלה אותו אשתו איך אתה מגיע הביתה באמצע הסדר? והוא השיב שביום שישי אין סדר (לאברכים). אמרה לו אשתו: "עשרים שנה אנו נושאים ואף פעם לא גילית לי שביום שישי אין סדר...". זו עצה טובה לכל אחד לא צריך לספר בבית שאין סדר ביום שישי אפשר ללמוד כמו יום רגיל אף אחד לא צריך לדעת את זה. (העיר על הנ"ל א' מבני המשפחה שלא היה מפני ש"הסתירה" הדבר, אלא שבאמת התנהג לגמרי כמו בחור ושעבד עצמו לכל הסדרים והיו אצלו חוק, ויתכן שנהג כן מפני שהיה אוכל מהישיבה כנ"ל).

סיפר שלמד עם אבא שלו בתור ילד את כל שו"ע אר"ח סעיף אחרי סעיף שו"ע עם נר"כ, וגמרו הכל חוץ מסי' ר"מ-רמ"א.

הספר "חפץ חיים" לא מש מתחת ידו ולמד בו בקביעות שנים ע"ג שנים מידי יום עם חברותא וכתב חיבור שלם על זה. ושמעתי שהסטייפלר המליץ לו שלא ידפיס כדי שלא להחליש את כוח הספר "חפץ חיים".

כשישב שבעה על אמו תלה על דלת ביתו צילום מהספר "מנוחה וקדושה" (שער התפלה אות כ"ט) אודות ימי השבעה שמרבים שיחה בטילה עם המנחמים ומבזבזים את הזמן, והוא מוכיח על הזמן היקר הזה שלא לבזבז אותו.

גם ביום שחיתן את ילדיו נשאר ללמוד בישיבה כרגיל, והיינו מחכים על השעון לראות מתי יצא לחופה, (וכן כשחמיו הגאון נפטר נשאר ללמוד בהיכל עד הרגע של הלוי). אבל באמת זה לא היה חידוש כי לאן ילך לא היה לו מקום אחר להיות בו. ובחזונו עצמה עמד נחבא בא' מפינות האולם וכמעט ולא היה נראה. (בחזונו בתו עם הגרע"פ הסכים לומר כמה מילים ודיבר על נבואת זכריה "והוא עומד בין ההדסים" כי החזונו הי' באותו התאריך "ביום עשרים וארבע לעשתי עשר חודש הוא חודש שבט").

התבטלותו לרבנותיו הי' מופלאה. סיפר לי כי תחילת בואו לישיבה ישן אצל הגרא"ל שטיינמן זצ"ל שהיה קרוב משפחה שלו (היה מקורב אליו רבות והי' השדכן שלו), והגרא"ל אמר לו לגבי השיעורים בישיבה או שישמע את שלשת ראשי הישיבה או שלא ישמע אף אחד שלא יהיה פגיעה ח"ו, והוא טען לו שאצל שנים הוא מתחבר ונהנה ואצל השלישי לא הולך, ואין זה פגיעה ברב כי "לא מן הכל אדם זוכה ללמוד" (עירובין מ"ז ב') כל אחד יש לו את הרב שמצליח אצלו וזה לא מגרע במעלת הרב, אבל הגרא"ל לא קיבל את זה ומאז הוא נכנס לשלשתם. כולנו זוכרים אותו במרומי גילו נכנס לשיעור יחד עם כל הבחורים הצעירים, כל שיעור יומי וכל שיעור כללי היה נכנס וכותב את השיעור מחברות ע"ג מחברות. (דרך אגב שאלתי על התקופה שישן אצל הגרא"ל אם הגרא"ל ואשתו ישנו בחדר אחד, והתפלא על השאלה איך אני רוצה שידע כזה דבר).

כשנפטרו הגר"ד והגרא"מ הרגיש צורך להספיד ולאחר שקיבל הוראה מרבנותיו אמר דברי הספד (מהפעמים הבודדות שדיבר ברבים) שעורר בשעתו חידוש גדול. בין הדברים סיפר על הגר"ד שבשיעור בנדרים אמר חידוש והוסיף שלפי זה יצא הלכה מחודשת והבחורים צחקו, במחזור הבא אמר הגר"ד שוב אותו חידוש אבל לא הוסיף את ההלכה המחודשת, אבל א' הבחורים העיר מעצמו א"כ יצא הלכה מחודשת וכולם צחקו, השיב הגר"ד את זה לא אמרנו, במחזור שלישי השמיט הגר"ד את כל הדבר לגמרי. כך העיד על עצמו איך נשמרו אצלו שיעורי רבותיו ממחזור למחזור.

פעם ביקשתי ממנו להתיר נדר, ואמר לי תבוא בערב ר"ה, והסביר שכשהגיע לישיבה שאל את ר' אלעזר (כך היה מכנה את הרב שך) אם יוכל להתיר נדרים בערב ר"ה כי תלמיד אסור להורות במקום רבו, והוא התיר לו על ערב ר"ה ולא יותר.

אחד הסיפורים שהילכו עליו שכשהגיע לישיבה הרב שך היה רגיל להסתובב הלוך ושוב והיה קשה לו לקום כל פעם, והחליט לערוך מבחן לרב שך והכין שאלות בכל התורה ואם יענה על כל השאלות יצטרך לקום, וכשהגיע לאחד השאלות האחרונות שאל אותו הרב שך אם שואל כי לא יודע או שיש לו תשובה והוכרח להפסיק וממילא המשיך לקום. ע"כ הסיפור. שאלתי אותו לאימות הסיפור. הוא הזדעזע כולו מעצם השאלה ואמר לי "וכי אני לא אקום לר' אלעזר? ..."

את שיעורי רבותיו הגר"ג והגר"ד שמע מהחדר שלו ואחרי השיעור היה משמיע את ההערות שלו על השיעור. פ"א התפלא באזני שהגר"ג אמר בשיעור דלא כ"פסקי תוס' בסוטה", ואמר כי בטוח שהגר"ג יודע את זה ואין מה להראות לו אלא שהוא לא אומר כל דבר רק את הדברים שמתאימים לבחורים. ידוע התבטלותו לפני הגר"ג והיה אומר שמתבייש ממנו ועוד ביטויים נדירים.

וכך שלח עמי כמה פעמים להגר"ד שאלות על השיעור כללי שלו, ופעמים הגיע אליו בעצמו מוקדם בבוקר לדון על השיעור. אחד הוויכוחים המפורסמים שלו זה על השיעור בארבעה אבות אם יש גזל מהקדש כי לה' הארץ ומלואה, ופעם התווכח על החידוש שיש פסול גזול גם כשאין מהב"ע כגון שהגזל בדרך להשיב. ופעם שלח אותי אליו עם מהלך שלם שאשאל כך ומסתמא יענה לי כך ואז אשאל כך ואם יענה כך אשאל כך ואם יענה כך אשאל כך וכו', אבל בסוף הגר"ד מיד בהתחלה השיב משהו אחר וגמרתי איתו.

פעם הביא א' הרבנים בשיחה בשם מי שאמר שהמילה "שלי" לא נמצאת בתנ"ך. מיד נשמע קולו מהחדר למעלה "כרמי שלי לא נטרת" (שה"ש א' ו'). ויש עוד פעם בסוף שה"ש (ח' ו"ב) "כרמי שלי לפני האלף לך שלמה".

פ"א אמר לי בתוך שיחה על ת"ח אחד שהתעלם מדברי יונתן בן עוזיאל (באחד הנביאים) כדי שיתאים עם ה"תורה" שלו. למחרת באתי אליו והוא נעצב ואומר לי אל תדבר איתי יותר, אתה מדבר עם אחד שמדבר מה שלא צריך לדבר... אמרתי לו מה הרעש הגדול אם אותו ת"ח לא ידע יונתן בן עוזיאל. הוא הזדעזע ואמר לי בטח הוא יודע, (אצלו הדבר הכי גרוע זה לא לדעת, כי מי שאינו משמיע כל תהלתו הוא אינו ראוי למלל גבורות ה' וא"כ ביזיתי אותו עוד יותר שאינו ראוי למסור שיעורים). ועשה אותי שליח לבקש מחילה מאותו ת"ח בנוסח שא' התלמידים דיבר משהו ומבקש סליחה ובירר אצלי מדי פעם אם כבר ביקשתי ממנו, וכשראה שנדחה מיום ליום שלח שליח נוסף לבקש ממנו סליחה בשמו, עד שבא אלי בשמחה שכבר הלך בעצמו וביקש מחילה. עברו ימים הגיע ערב י"כ והוא אומר לי "אני כבר ביקשתי סליחה אבל מה יהיה עם הסליחה שלך?..."

כמה ביטל עצמו להוראות רבותיו עד כדי מסירות נפש, יעיד המעשה עם ספר רבינו ירוחם ובעל העיטור (יש שמועות שונות על הסיפור ואספר כפי ששמעתי ממנו בעצמו ואקווה שאני מדייק). החיד"א בספר שם הגדולים כותב וז"ל: "ושמעתי מרבנן קשישאי בעה"ק ירושלים ת"ו שקבלו מהזקנים דספר העיטור וספר רבינו ירוחם הם מבחינת סוד עלמא דאתכסיא וכל מי שעושה ביאור עליהם או נאבד הביאור או ח"ו ייפטר במבחר ימיו, וספר העיטור כבר כתבנו דכמה רבנים עשו פירוש ונאבדו, וכן כמה רבנים שחיברו ביאור לרבינו ירוחם כמו הרב מהר"ש יונה או נתבקשו בישיבה של מעלה או נאבדו החיבורים".

וסיפר לי כך: שאלתי את מרן הסטייפלר זצ"ל אם להתעסק בספרים אלו של רבינו ירוחם ובעל העיטור והשיב שזה בסדר ואני יכול לעשות את זה, התחלתי לעבוד ע"ז ותוך כדי כך עברתי תאונה נוראה וכמעט נמחצתי למוות, המשפחה שלי פחדו מאוד ושלחו לשאול את ר' משה [פיינשטיין] והוא אמר שאפסיק, אבל כיון שאני עצמי שאלתי את הסטייפלר חלה הוראתו עלי והמשכתי הלאה. אז הם שלחו את הגר"ח קרייזוורט שהיה קרוב משפחה שלי (הוא היה גיס של הגאון רבי ברוך רוזנברג) אל הסטייפלר וסיפר על התאונה אבל הוא לא שינה את דעתו, הוא אמר לי שאמשיך והמשכתי.

אמנם אף פעם לא הדפסתי שום ספר בעצמי אני רק כותב ועורך ואחרים מדפיסים וגם הספרים הנ"ל ערכתי אותם והעברתי הלאה לאחרים, והמדפיס שלקח את בעל העיטור והתעסק להדפיסו נפטר באמצע עבודתו והוא בחצי ימיו, נסעתי לירושלים לביתו ובקשתי מהאלמנה את הכתבים שלי בחזרה והיא זרקה אותי מהבית ואמרה לי את מי עוד אתה הולך להרוג... (לפי אחד השמועות ספר רבינו ירוחם שערך נגנב ממנו באמצע עבודתו כשהיה בבהכ"נ ויצא ממקומו וכשחזר זה נעלם ולא היה שם, אבל תוספת זו איני זוכר שסיפר לי).

שאלתי אותו האם הסטייפלר אמר שחייב לעשות? אמר לי לא. שאלתי וכי הרב לא פחד מדברי שם הגדולים הנ"ל, אמר לי מה יש לפחד אם קיבלתי הוראה להתעסק בזה אם אמות אמות. אמרתי לו הרב היה איש צעיר עם אשה וילדים (בתקופה ההיא היה פחות מגיל 30 שנה), אמר לי זה מותנה ביננו (הכוונה לאשתו) שהיא לא מתערבת לי בעניינים האלו.

כשקרה מה שקרה ירדתי לפאתי זכרון מאיר לקברו של מרן הסטייפלר זיע"א להתפלל עליו, ואמרתי סבא הרי הוא שמע בקולך ואתה לקחת אחריות ואמרת שלא יקרה שום דבר בגלל זה... וכנראה שאכן זה לא קרה בגלל זה! זהו המעשה והלימוד שבבילנו זה גודל אמונת חכמים אדם עובר תאוונה ושום דבר לא מזיז אותו ממה שהסטייפלר אמר לו.

אמר לי כמה פעמים כיצד הדרך להכריע הלכה במחלוקת הפוסקים, כל אחד צריך ללמוד גמ' ולהכריע לעצמו, ומי שלא הגיע להוראה יבחר לו את אחד מהפוסקים וינהג כפסקיו בכל עניין, למשל יקח ט"ז או מג"א וילך תמיד לפי דעתו. אלא שאליה וקוץ בה, אליה כי ידע תמיד מה לעשות וקוץ כי יש דברים שאין ט"ז מפורש וצריך להכריע לבד מה היא דעתו של הט"ז בשאלה זו. וזה קשה לעשות. אבל בפסקי הגר"א זה יותר קל כי הגר"א יש על כל ד' חלקי שו"ע. ועכ"פ אם לא עושים כן צריך לשאול לחכם בעל הוראה על כל דבר ודבר.

וכך עשה בעצמו אף שכל רז לא אניס ליה הלך לשאול כל דבר ודבר. וכסדר השיב על שאלות ששאלנו אותו את הוראות החכמים כפי שקיבל מהם, ולא היה רגיל לומר שמות החכמים רק אמר חכם בירושלים או חכם בבני ברק וכדומה אבל מפעם לפעם גילה. וכשחכם הורה זה היה המילה האחרונה אצלו.

לדוגמא הוא היה סבור שאסור לשמוע שירים במשך השנה בגלל אבלות החורבן (עי' מ"ב סי' תק"ס ס"ק י"ג) ואפי' בחוה"מ פסח יש פמ"ג (מש"ז תצ"ג א') שדן מצד ימי הספירה, ורק בחוה"מ סוכות מותר. אבל בני ביתו שאלו חכם והתיר להם לשמוע שירים כל יום שאין אומרים תחנון, והוא התפלא וכי אפשר להתיר בט"ו בשבט ט"ו באב וכו', אבל כיון שחכם אמר שיעשו כפי שאמר. (כך שמעתי מפיו שוב העיר לי א' מבני המשפחה שבבית אכן נוהגים כהוראתו לשמוע שירים רק בחוה"מ סוכות).

פעם התחלף למישהו הכובע עם אחר, אמר תרד למטה (בית הוראה של הגר"ש ואזנר) ויתירו לך מטעם תקנת השוק של אומדנא, (ועי' שבט הלוו ח"ו סי' רל"ח), הגם שהוא עצמו לא היה מרוצה מהחידוש לומר שבזמננו השתנה דינא דגמרא (עי' ב"ב מ"ו א').

היו לו דקדוקים רבים בהלכה כל מיני שיטות ראשונים לא ידועים, ושמעתי ממחותנו הגאון רבי אלעזר פריד שתחילה צריך להיות "הרב צוקר" כדי להכיר כל אותם שיטות, ואח"כ צריך להיות ירא שמים כמו "הרב צוקר" כדי לנהוג למעשה אותם החומרות. ומקצתם נביא להלן.

ראו עליו בתפילה את יראתו הבוררת בקרבו והיה כלפיד אש בעבודת ה', עומד לפני המלך כעבדא קמיה מריה בלי לנוע ובלי לזוע תפוס ושקוע בשרעפיו בהטעמת כל תיבה ותיבה. אמר לי אחד שדיבר איתו לפני מנחה ואמר לו שאחרי התפילה לא יזכור ממה שדיברו. תפילת שחרית התחיל לפני הציבור כדי שיספיק לומר פסוקי דזמרה בנחת ואמר שאין לשחרית זמן לתחילת התפילה אלא כל אחד כפי הזמן שלו להגיע עד קדיש של ישתבח. שמעתי מהגר"ש קרביץ שברכת המזון שלו היה לוקח 7 דקות. פעמים ששאלו ממנו עצה היה משיב "תתפלל".

*

נביא מעט רשימות מהנהגותיו ומתשובותיו המחוכמות ועוד פנינים ששמעתי ממנו במשך השנים הרבה מהם ע"פ הזיכרון.

נזהר לא לשמוע רמקול של לויי' כדי שלא יתחייב ללכת וגם לא רצה שיאמרו לו. הגם שאמר שיש להקל כיון שעל פי רוב השעה שמכריזים היא שעת ההספד ולא שעת הלויי' עצמה.

לא אכל מים של "לבן" או "גבינה" מפני הגמרא (פסחים מ"ב א') דכותח הבבלי מטמטם את הלב משום נסיוני דחלבא. (בנוסח אחר שמעתי שחשש לשי' היראים דמי חלב יש בו איסור אבר מן החי עי' י"ד סי' פ"א סעי' ה').

חשש לשיטת הרוקח לאסור שביתת כלים בשבת וכחומרת הב"ח (או"ח סי' רמ"ו).

דקדק לקשור הציצית בצורה מיוחדת שיצא "שליש גדיל ושני שלישי ענף" (עי' או"ח סי' י"א סעי' י"ד).

ענין ה"תכלת" שהתחדש חרה לו עד מאוד ואחז שזה זיוף גמור ודברים בטלים. (היה אומר מלכלכים את הציצית).

בנפילת אפיים בתחנון היה מדקדק ליפול על הזרוע ממש ולא רק להוריד את הראש על היד. (עי' מ"ב סי' קל"א סעי' א').

סבר שהחזן של "מנחה קצרה" שמתפלל שמונה עשרה בקול רם לפני כולם מפסיד את מעלת תפילה בציבור, והיה קורא לו "מתאבד" לטובת הציבור.

מנהגו בהגבהת ספר תורה לעשות סיבוב שלם לכיוון ימין שלו, פנה לכיוון דרום כשפניו לצפון (כלומר הראה את כתב הס"ת לצד דרום מזרח צפון מערב) היפך מנהג העולם לעשות הסיבוב לצד השני, וכן מנהג הכהנים בברכת כהנים להסתובב לצד השני. (ועי' שו"ע סי' קל"ד סעי' ב' ומ"ב ס"ד ד').

אמר שיש עצה טובה לקבל תענית למי שלא יודע אם ישלים את התענית, שבשעת קבלת התענית יאמר שמקבל התענית אם ליום שלם ליום שלם אם לשעות לשעות.

לא פתח ספר על סטנדר ע"מ לתפוס אותו כדי שלא להשתמש בספר, והיה לו מחברת מיוחדת שלא כתוב בה כלום שאותה היה פותח על הסטנדר שלו.

הלך רק בקצה הכביש ולא על המדרכה משום חשש גזל העירייה (שעושה הפקעה מבעלות פרטית), ואמר שללכת במדרכה זה איסור וללכת בכביש זה סכנה. והורגש הדבר לרבים בימי חוליו שהלך לאט ורק על הכביש.

לא נפגש עם אביו עשרות שנים כיון שהיה בחו"ל ולא רצה לצאת מהארץ, והיה מתכתב עמו בדברי תורה מידי שבוע במוצ"ש. (ופ"א התכתב עם אביו בענין "ארגמן" ולצורך זה טרח ללכת לאחד מחכמי הזמן לברר אבל בסוף לא יצא ממנו עם דבר ברור). העריך את אביו בצורה מופלגת ופעם אמר לי עליו שבחים מופלגים ושגדול בתורה ובכל מידה נכונה הרבה יותר ממנו.

ליל שבת אחד נקרעה לו הלולאה במכנסים ולא רצה לחזור הביתה משום איסור הוצאה, וגם לא רצה שיטרחו עבורו ולבסוף הביא לו חתנו בגד אחר מהבית כשהוא מעבירו בדרך מלבוש. (שמעתי מחתנו הגר"ל).

סבר להלכה שאין תקנת דמאי על הפרשת חלה להפריש פעם נוספת. (עי' חזו"א דמאי סי' ו' ס"ק ה' ודרך אמונה בכורים סוף פרק ח').

בברכת אשר קידש בברית מילה אמר ב' הנוסחאות צווה ציוה, ותמהתי הלא שר הכרעת הגרסאות הוא, והשיב זו מחלוקת ראשונים ואין בידנו להכריע.

הקפיד לקבוע מקום לתפילתו באותו מקום ממש, ועשה חלוקה עם החברותא הגר"ח פריימן, בחורף למדו סדר ג' ישבו סמוך לבימה במקום תפלתו של הרב פריימן, ובקיץ למדו סדר ב' ישבו בעמוד מאחורה במקום התפילה שלו. בימים נוראים ישב בכוך המערבי וא"ל שלומד שם פעם בשנה כדי שיקבע מקום תפילתו במקום שלומד בו.

בשבועות בבוקר אחרי התפילה כשכולם הלכו לישון, היה אוסף את הספרים מכל ההיכל בצורה יסודית במשך שעות, וסידר דפי חידו"ת עזובים ממדפי הסטנדרים, ומלטף כל ספר בחביבות והחזיר לארון הכל בצורה מסודרת. ואמרו בשמו שמקיים בזה את חציו לה'. (אמר לי על ב' ספרים שהבחורים היו מניחים במדף האחרונים והרב שך היה מעבירם למדף הראשונים ואיני זוכר כעת שמות הספרים, וכן היה ספר של אחד האחרונים שהכניסו לשיבה והרב שך הוציא אותו כי לא רצה שצעירים יעיינו בו).

אחד הקניט אותו על שלא זכר לומר לו את מס' הדף בעל פה, השיבו "עיקר לימודי בדרכים". (כוונתו שהחזרות על הש"ס היה בעיקר ע"י לימוד בעל פה ולא מתוך הספר).

בא' מנישואי בנותיו ביקש חתנו שיצטרף בחתימה על ההזמנה שתולה בישיבה, וסירב כיון שכתבו בהזמנה בעתון שזו הזמנה יחידה ולא נשלחו הזמנות פרטיות.

שאלתי מדוע אינו נותן כסף לכל מי שאוסף, ואמר שכבר נתן חומש לצדקה ויותר לא צריך לתת. שאלתי למה אינו כותב ס"ת, והשיב שכל החומש שלו אוכלים הילדים (המאומצים).

אמר לי שהמדד כמה אדם צריך לישון ולאכול לקיום הגוף, יבדוק בעצמו ע"י שיישן מתחילה מעט ואם לא מספיק לו יוסיף לישון עוד קצת וכך יוסיף וילך עד שידע מה כמות השינה שגופו צריך. וכן לגבי אכילה כנ"ל. והיה נשמע שכך נהג בעצמו.

על הנידון אם אפשר להביא ראיה ממעשה שקרה להוכיח מה ההלכה, הביא את הגמרא ב"ב קנ"ג א' לענין שטר שכתוב בו מחיים ורבא הטעה את האשה והיא אמרה שיטבעו ספינותיו אמשינהו למניה דרבא ואפ"ה לא איפרק מטבעא, ואומר הרשב"ם מהא שמעי' דבין בחיים בין מחיים סימנא לחיים ודלא כרבא.

אמר שלאשה מותר ללמד דינים לאחרים בשכר, שלא נאמר באשה הדין "מה אני בחנם אף אתם בחנם" (נדרים ל"ז א'). וכמדומה שנימק לפי שאשה אינה מצווה ללמד תורה לאחרים. (אבל ללמד לנשים בשכר אסור עי' בנדרים ל"ז ב' גבי בנות מי קא בעיין שימור).

העיר על לשון החזו"א באיגרת (ח"ג, צ"ד) שחוזר בו מהיתר שנתן "כי אי אפשר להתיר הדבר ומצבכם הקשה הנוגע אל לבי השחידני להתיר", איך זה מתאים עם דברי החזו"א באמונה ובטחון (סוף פרק ג') שאצל חכם לא שייך ענין של שוחד. (והגר"ח"ק השיב שלשון האיגרת נכתבה בלשון מליצה).

בחור הביא מזווה מהבית וחבר-חדר שלו הכניס אותה תחת המיטה והיו שם אוכלים חשובים עבורו, ולא הסכים להתיר לאכלם הגם שלא ישנו על המיטה רק היה תחת המיטה, וכן לא סמך על הסברא אין אדם אוסר דבר שאינו שלו (עי' רב פעלים ושלמת חיים), ואמר שישק למקוה עם הקופסה (עי' ספר שמירת הגוף והנפש).

בחור בא אליו שמדליק חמש חנוכיות בחנוכה בפנימיה בחדר אוכל בדלת בחלון ויש לו שאלה היכן לברך, אמר לו אל תדליק כלום, שוטה פטור מכל המצות...

לבחור שהתנדב להוריד את הסטנדרים מהספסלים אחרי השטיפה, העיר שהוא פותח "בור לכלים", שהספסל נשאר מלוכלך וילכלך הבגדים, לפי מש"כ הגר"ב (ברכת שמואל ב"ק סי' ב') דאף דבור פטור על הכלים איסורא מיהא איכא. (מפי הגר"ד קורלנדסקי).

במחלוקת השיך בו את הנחש אם ארס נחש בין שינוי הוא עומד או מעצמו מקיא (ב"ק כ"ג ב'), אמר לבאר לפי מה שקרא שנחש מכיש הוא מוציא ב' כוחות ומהצירוף נוצר הארס, נמצא שהארס אינו דבר קיים אלא נוצר כשבא להכיש ובוזה נחלקו אם נחשב שכוח הארס קיים בנחש כבר בשעת הכשה או שכיון שבפועל נוצר רק אח"כ פטור. אך טען שמציאות הנ"ל אינה בכל סוגי הנחשים. (שמעתי מאחי הג"ר משה).

נשאל על בחור שאמר לחברו שיתן לו מיטה בפנימיה אם זה בכלל מתנה מועטת שיש משום מחוסר אמנה אם בא לחזור בו (עי' ב"מ מ"ט א'). והשיב שאכן מיטה בחדר לבחור זה מתנה מועטת, אבל אם אמר לתת מקום בהיכל הישיבה זה נחשב מתנה מרובה, כי על מקום בהיכל משלמים כסף. וסיפר על עצמו שקנה את המקום שיושב בו בכסף מלא. (אצל אחרים הדבר להיפך שהעיקר שיהיה מסודר בחדר בפנימיה ומקום ללימוד כבר יסתדר...).

על הגמרא נדרים ח' א' "מושב וועמד מהר סיני" והיכן מצינו שנשבעו בני ישראל בהר סיני על קבלת התורה, השיב זה מדרש רבה מפורש בפרשת נשא (פרשה ט' אות מ"ז) "והשיב אותה הכהן זה שבועה שהשיבם שיקיימו את התורה, כמא דתימא הנה דם הברית אשר כרת ה' וגו' ואין ברית בלא שבועה".

תמה שלפי החשבון רק ההליכה של הכהן גדול ביו"כ לקח זמן רב שיש בו כדי כל היום וא"כ מתי היה עובד כל עבודת היום. ובנו הג"ר יוסף הוציא ע"ז קונטרס לברר את כל החשבון.

אמר על המשנה ברורה שהציונים שמציין בשער הציון אינו בהכרח מקור לפסק שלו, וגם אילו ימצא פירכא על הדברים הכתובים במקור המובא בשער הציון, לא בטל פסק המשנה ברורה, כי המ"ב אינו מלקט שנשמך על מה שנכתב בספר שהביא, אלא זה ספר הלכה מצד עצמו וכתב מה שיצא לו בעצמו להלכה, ובשער הציון הביא מראה מקום למי שג"כ כתב בדבריו.

אמר שבכל כך משנה ברורה יש כמה הלכות שלא התקבלו ולא הסכים לומר מה הם. וכן אמר שנוסחאות התפילה ומנהגים שהביא המשנה ברורה זה לא בהכרח התקבל.

אודות לכתוב ספר בצורה של "משנה ברורה" אמר שאין זה "חיקוי", כי בסך הכל המ"ב גילה סוג צורת כתיבה, וכל אחד יכול לכתוב כך.

שמעתי מבנו שכשלמד איתו הגמ' סוכה ל"ח ב' הוא אומר הללו-יה והן עונין וכו' לקח אותו לבהכ"נ של תימנים שנוהגים כך עד היום כשיטת הרמב"ם (הל' חנוכה פרק ג') לראות כיצד עושים.

שאל את הגר"ש ואזנר אם מועיל לצאת ההלכה "אשה משמחה בבגדי צבעונין" (פסחים ק"ט א') ע"י שנותן בגד ליו"ט במתנה ע"מ להחזיר והשיב שכן. (מפי השמועה).

אמר לי ששאל את רבו הגר"ש בירנבוים אם להינשא (כנראה השאלה הי' כשהגיע לגיל י"ח), והשיב אין מצוה להתחתן כדי להתגרש, וכוונתו שימתין לגיל מבוגר יותר.

בדין מזוזה נבדקת פעמיים בשבע שנים (יומא י"א א') כמדומה שצידד שהלשון מורה שא"צ לצמצם הבדיקה כל ג' שנים ומחצה ממש. ואחד שאל אותו א"כ יבדוק פעמיים מיד זה אחר זה, והשיב טיפש לא צריך להיות. (ועי' פרשה סדורה על מס' מזוזה אות ע').

נשאל למה אינו "חסיד" כאביו, והשיב אבי הסביר לי מה המעלות שבחסידות וזה אני עושה, ויותר ממה שהסביר לי איני יכול לעשות. (לאחרים הוסיף: איני יכול להתבטל ולנעול את השכל בקופסה).

כשהרב שך היה חולה פסקו באמצע סדר ג' לומר תהילים, המשיך לענות לשואל על שאלתו בין אמירת פסוק לפסוק, והמשיך בכל פעם באותה מילה שהפסיק לפני כן.

אדם זר הסתובב בהיכל הישיבה וחילק עלונים מתורת ברסלב, הלך אחריו וכל עלון שהניח אסף אותו (המחלק לא ראה את זה).

רצה להעיר לי פעם ואמר שכתוב בספרים שחודש אדר הוא זמן מסוגל לתקן מידת הליצנות.

אמר על ת"ח פלוני שיש ללמוד ממנו ש"על כל קיר אפשר לטפס", כלומר שעל כל קושיא יכולים לומר תשובה.

פעמים נדירות הוריד את הראש לנוח מעט על הסטנדר, ואמר שזו הוראה שקיבל מהקה"י שאמר לו כשעייף לא ילך לישן בחדר שמא ימשך, ועדיף לנמנם מעט על הסטנדר בתוך בהמ"ד ולחזור לתלמודו.

סיפרו עליו שקיבל לנישואיו ש"ס, לא רצה לקבל את כל הש"ס בבת אחת, שחשש משום אל תשכן באהלך עולה להחזיק בביתו ספר שאינו מוגה (כתובות י"ט ב'), ולקח כך אחר כך, כל כך הגיה אותו מתחילתו לסופו ואז לקח את הכרך הבא. וידוע שיש לו "קבלה" שלא יכניס ספר לביתו אם לא עבר עליו מתחילתו לסופו, וסיפר לי אחד שראה אותו עושה התרת נדרים כדי שיוכל להכניס ספר קבלה לביתו לפני שסיים לעבור עליו.

בספר משמר הלוי פנינים ואגרות ח"ה סי' ה' כתב "ואדם גדול אחד מרא דכולא תלמודא בבליה ומערבאה וכו' וכו' שהי' שם אמר בלשון נקי' ועדינה שהדברים מרפים ידיהם של בעלי תשובה", ומאחר וייחסו הדברים אליו ראה לנכון ליישב כל תמיהותיו, ואמר שהחילוק הוא בין ב' סוגי התשובה המבוארים בשערי תשובה לרבינו יונה (א', י"ב), בין חוטא על דרך מקרה שמתחרט ואח"כ עוזב ובין המתייצב על דרך לא טוב תמיד שמניח החטא ואח"כ מתחרט.

על קושיית ר' אלחנן בקובץ שיעורים (קונ' דברי סופרים סי' א' אות כ"א) במה נתחייבו בני נח לשמוע לגזירת חכמים שגזרו בית דינו של שם על עכו"ם הבא על בת ישראל, הלא אינן חייבים לשמוע לדברי חכמים. השיב שהדבר פשוט בתכלית שכל יצור שהגיע לעולם חייב לעשות חפץ יוצרו, ואם חכמים גילו שכך רצון הבורא ממילא גם הגויים חייבים לשמוע לדבריהם.

שמעתי מהגאון רבי בצלאל כהן שהיה המציע של השידוך לבנו, וכשנסגר השידוך אמר לו שלא מגיע לו דמי שדכנות כיון שהוא משפחה (הוא גיס של הכלה) ופטר אותו בכמה דולרים בלבד. אבל אחרי ימים ספורים בא אליו עם כל הסכום בשלימות ושלם לו הכל. (א"ה וכן שמעתי מהגר"ק שאדם שעושה שידוך לאחיו או גיסו לא מגיע לו כסף שדכנות שאינו נחשב כפועל אלא נחשב שעשה את השידוך לעצמו).

סיפרו עליו שמידי תקופה (אולי אמרו שלושה חדשים) עובר ראשי פרקים על העיתון של כל אותה תקופה, דיברתי איתו ע"ז וציין הגמרא שבועות ו' ב' שרבה התפלל על ר"פ שלא הכיר בטבעה של מלכות רומי, "בחורשיא קא אכיל ליה פוק חזי טיבעא דמאן סגי בעלמא", שמשמע שיש ידיעות שצריכים לדעת. ושמעתי שלאחר זמן אמרו לו בשם הגר"ק אחרת ומאז פסק, הגם שאמר שעדיין לדעתו בגמרא שם משמע כנהגתו הראשונה. (א"ה ועי' הוריות ד' א' הורו ב"ד וחזרו בהן אי הוה שאל הוה אמרין ליה דמשמע שצריך לברר המתחדש).

כתב לי פעם משהו בלימוד והניח אצלי ולא ידעתי מי הכותב, ובחור אחר ביקש ממני את הדף ונתתי לו, אח"כ גילה לי של מי הכתב, ובאנו לדיון אצלו אם חלה המתנה כיון שהי' בטעות. ואמר ע"פ המרדכי באלו מציאות (ב"מ כ"ו א') שדבר שלא יודע בו ולא העלה בדעתו לזכות בו לא זוכה בו (עי' רמ"א חו"מ סי' רס"ח סעי' ג') א"כ לא זכיתי בזה. ולהפסיד דעתי אמר בפשטות שיכתוב עוד פעם את אותו הדבר וכמובן לא הסכמתי.

שלח אותי כמה פעמים עם שאלות לשאול את הגר"ק בדברים שלא מצא מקור מפורש, אחד מהם זכור לי כעת על הצומות שיהפכו לששון ולשמחה איזה גדר של שמחה יהיה לזה, והגר"ח השיב (כמדומה) כמו חול המועד. והחזרתי לו את התשובה ואמר הלוואי יהיה כדבריו אבל אין לזה מקור.

שאלתי מה המקור שנוהגים להשים "כתר" על ראש הס"ת, והשיב "לא יודע". (כך היה משיב כאשר התשובה היא ספרי קבלה). אח"כ אמרתי לו שגם הגר"ק לא הביא מקור קדום, מיד זינק ממקומו והביא מהחדר שלו ספר הזוהר פרשת נח והראה מקור לזה, ושוב נמלך ואמר אולי הגר"ח פי' שם באופן אחר. (ועי' זוהר פ' פנחס שכ' בשמחת תורה מעטן לס"ת בכתר דיליה).

כתובות ס' א' אם היה מכירה עד כמה אמר רבא שלשה חדשים, ופי' רש"י שיודע להכירה מלינק מאשה אחרת. ושאלו א"כ מאי ריבותיה דמשה רבינו שלא רצה לינק מאשה אחרת אחר שהורגל לינק מאמו ג' חדשים, והשיב ממדרש רבה סוף פ' וזאת הברכה שמשא לא ינק מאמו ע"ש. (והגאון רבי שלמה ליסיצין השיב שתינוק רעב מאד יסיים לינק מכל אחת והגמ' בכתובות זה כשאניו רעב כ"כ, וכי"ב דנו לגבי נפסל מאכילת כלב באיזה שיעור רעב יהא הכלב רעב ולא יאכל כי כשירעב מאוד יאכל כל דבר, עי' ב"ק צ"ב ב' כלבא בכפנא גללים בלע ופרש"י שכשרעב אוכל אבנים).

רש"י פסחים ג' ב' "כהן שאינו מודה בכולן אף במגונה שבהן אין לו חלק בכהונה", ומה הכוונה "מגונה שבהן", ופירש על השקאת סוטה ע"פ ילקוט ירמיה (רמז רס"ב) אמר ירמיה אני דומה לכה"ג שעלה בגורלו להשקות מים המרים וכו' כי הכהנים לא היו רוצים לעשות.

בענין חתן וחמיו אמר לי שזה גדר תל וחריץ במגילה י"ד א', משל לשני בני אדם לאחד היה תל ולאחד היה חריץ בעל חריץ אמר מי יתן לי תל זה בדמים בעל התל אמר מי יתן לי חריץ זה בדמים לימים נזדווגו זה אצל זה וכו', כך החתן צריך לישא אשה וחמיו צריך להשיא בתו ונפגשים זה בזה ואין שייכות אחד עם השני. הוא היה חתן של הגאון רבי ברוך רוזנברג זצ"ל ראש ישיבת סלבודקה ולאחר פטירתו אמר לי ההספד שאני יכול להגיד עליו שהיו לו כ"כ הרבה דברים אצלי שלא מצאו חן בעיניו ולא אמר לי מילה אחת. (וכן אמר לי אז אין לי שייכות בירושה לשום דבר!).

*

החזיק מעצמו "כלום", כאילו הוא אינו קיים. אמר לי שאינו כותב צוואה כי אין לו שום דעה מה יעשו בגופו אחר מותו, שיקחו את גופי ויעשו בו מה שרוצים, שיקברו איפה שרוצים, אני לא מאן דאמר להגיד עליו כלום. וכן שאלתי אם אוכל להדפיס מה ששמעתי ממנו, אמר לי תעשה מה שתראה אינני בעלים על שום דבר שאמרתי.

אמר לי שאין לו שום ממון ושום כסף, שאלתי אותו מה עם הדירה שלו, אמר זה שייך לאשתי ויש לי בזה רק "נכסי מלוג". (ואמר שעבור קרקע לפרוזבול זה מספיק). פעם הביא איזה ספר מהבית ואמר לי זה נכסי מלוג. כמו כן לא עשה לעצמו תעודת זהות ישראלית ולא היה רשום בשום קופת חולים (עד שנחלה).

את חידושיו כתב בעיפרון ואמר לי מי יודע אם מה שאני כותב זה נכון, וכן את שמו על הספר כתב בעיפרון שהרי הספר לא ישאר שלו לעולם... אבל כשכתב עבור אחרים כתב בעט כדי שלא יסבלו ממנו בכתב לא קריא.

לא הסכים שיקראו לו לעלות לתורה ואמרו בשמו שמתבייש מהספר תורה, ומאחרים שמעתי שהביא בשם... שמי שעולה לתורה מעשיו נבדקים בשמים והוא אינו חפץ בכך. והיה רגיל לקבל הגבהה, ובישיבה היה לו חזקה לעשות הגבהה לס"ת במנחה ביו"כ. זכורני כשקראו הפטרת יונה רטט כל גופו מבכי ונשמע קול פעמוני הס"ת שהחזיק בידו. פעם ביו"כ עברתי לידו ולחש לי שאלה שהטרידה אותו בענין שעיר לעזאזל.

לא רצה להיות מיוחד מאחרים, ביקש ממני אם אדע שהספרייה של הישיבה פתוחה שאודיע לו, ואמר שיש לו אפשרות להיכנס גם כשהספרייה סגורה לאחרים אבל אינו רוצה להיכנס אם אחרים לא נכנסים.

תרם לישיבה ספרים רבים עם חותמת "להשבת גזל הרבים ואגבה אבקש מחילה על דברים שבין אדם לחברו" (ניתן לראות את הספרים בישיבה). ופלא לאיזה גזל הרבים חשש אלא שיראת חטאו ה' קודמת לחכמתו. ומה נענה אנו אבתריה.

כשביקשו ממנו הלוואה היה נותן בנפש חפצה, וכמדומה שהמבקש היה בחור התעניין אצלו למטרת הלוואה כדי שלא יהא עבור שטויות, אבל לא היה תובע חזרה את הלוואה ומי שלא בא להחזיר את חובו לא ביקש ממנו. שאלתיו אם חושש מצד "לא תהיה לו כנושה", והשיב מה פתאום הרי לכל אחד יש תפילין שיכול למכור ולשלם את החוב. אז א"כ מדוע הוא לא מבקש את החובות שחייבים לו, והוא השיב משפט נורא "כשיתבעו אותי בשמים את כל מה שאני חייב מה אני אענה"...

זה מזכיר את דברי רש"י בפרשת השבוע "אם חבל תחבול כפל לך בחבלה עד כמה פעמים, אמר הקב"ה כמה אתה חייב לי והרי נפשך עולה אצלי כל אמש ואמש ונותנת דין וחשבון ומתחייבת לפני ואני מחזירה לך, אף אתה טול והשב טול והשב".

עוד דבר נורא! פעם שאל אותי אם אני מכיר מי שיסכים לשלם יותר מ-25 דולר לשעה, היה לו זמן מסוים שהיה עושה ספרים בתשלום (כמו שהשתתף בעריכת "מקורות וצינונים" לרמב"ם פרנקל, הוא עשה "מק"צ הארוך" ומה שנדפס זה מקוצץ מאוד כדי שיכנס על הדף, פעם אמר לי לעיין במק"צ ולא מצאתי, אמר כנראה זה נמצא במק"צ הארוך שנמצא בחדר למעלה. והם שילמו לו את המחיר הנ"ל לשעה והוא היה מדווח להם על כל שעתיים שלו שעה אחת). ושאל אותי אם אפשר לקבל יותר כסף לשעה. אמרתי לו שאיני יודע אבל התפלאתי בשביל מה הוא צריך כסף?

אמר לי שאת כל הכסף שמרוויח נותן לצדקה ואם יקבל יותר כסף יהיה לו יותר לתת צדקה. שאלתי מה טעם "לעבוד" כדי לתת צדקה, והשיב דבר נורא! הוא אמר כתוב בחפץ חיים (שמירת הלשון שער התורה פרק ו') שאדם שלמד תורה בעוה"ז הוא ילמד תורה גם בעוה"ב, אבל אדם שבעוה"ז לא למד תורה הוא לא ילמד בעוה"ב, אך מי שהחזיק לומדי תורה מנכסיו בעוה"ז אז ילמדו אותו בעולם הבא את כל התורה שלמדו בזכותו. והוא אומר לי: אני הרי לא לומד כלום בעוה"ז ומה יהיה איתי לעוה"ב, לכן אני רוצה לכל הפחות להיות מחזיק תורה כדי שלעולם הבא ילמדו אותי את התורה. וכפי שיהיה לי יותר החזקת תורה אזכה וילמדו אותי יותר.

שאלתי אותו לאיזו החזקת תורה נותן את הכסף, איזה תלמיד חכם הוא מחזיק בכסף, והשיב לי "איני יודע", אני נותן את כל הכסף לגבאי צדקה שיחלק להחזקת תורה ואיני יודע למי נותן את הכסף ומי מקבל את הכסף...

כד נח נפשיה קרי עליה ההוא ספדנא "לית דין בר נש"...

נסיים בפסוקים אלו של פרשת השבוע "אם חבל תחבול שלמת רעך עד בא השמש תשיבנו לו, כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני". ויש להתבונן במה מדובר כאן, אומר רש"י כל לשון חבלה זה שלא בשעת הלוואה, אדם לווה כסף מחברו והגיע זמן הפרעון והוא צריך להחזיר את הלוואה אבל הוא לא מחזיר, למעשה הוא חצוף "לוה רשע ולא ישלם" הגיע זמן הפרעון מדוע אתה לא מחזיר, לא מוזכר שמדובר רק במי שעשה את כל הטעדיק שבידו כדי להחזיר ולא הצליח, אלא מדובר בלוה רשע שהגיע הזמן ולא מחזיר שלא כדין.

אפילו הכי אומרת לנו התורה "עד בא השמש תשיבנו לו", נכון הוא עושה עמך שלא כדין שלא החזיר לך את החוב שהוא חייב לך, אבל בכל זאת אתה תעשה עמו לפנים משורת הדין ותחזיר לו את המשכון שהוא נצרך אליו. והפסוק מאריך להסביר ולנמק לנו את הטעם של הדבר "כי היא כסותה לבדה היא שמלתו לעורו במה ישכב" כלומר נכון הוא חייב לך כסף ולא מחזיר שלא כדין, אבל תתבונן בו מה עובר עליו כיצד הוא נשאר ערום בלי כסות ובלי בגד לעורו, אין לו כסות לילה ואם כן "במה ישכב"?

ומול כזו טענה של "במה ישכב" נמחק הכל! נכון אתה הצודק כאן, יש לו חוב שלא פרע לך שלא כדין, אבל כנגד "במה ישכב" אין לו במה לשכב בלילה מוכרחים להתחשב. והתורה מוסיפה "והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני" אומר הקב"ה במצב כזה אני אצדיק אותו ואשמע את צעקתו.

רבתי אנחנו נמצאים כבר אלפיים שנה בגלות חורבן בית המקדש, "אלה פקודי המשכן משכן העדות" רמז למשכן שנתמשכן בשני חורבנין על עוונותיהם של ישראל. הקב"ה לקח מאיתנו את שני בתי המקדש בתורת משכון וחבלה על עוונותינו. חטאנו ופשענו לפניו והוא מחזיק את בהמ"ק משכון עבורנו.

בוא נאמר לפני הקב"ה: ריבונו של עולם נכון אנחנו חייבים לך חובות רבים וזה שלא כדין שאיננו פורעים לך את החובות שלנו, אנו לא חוזרים בתשובה ולא מתקנים את מה שצריך לתקן "מכף רגל ועד ראש אין בו מתום", על פי הדין היה ראוי ליטול מעמנו את בהמ"ק שזה המשכון עבור חובותינו. אבל רבש"ע הלא "היא כסתה לבדו היא שמלתו לעורו" תראה במה נשארנו אין לנו תחליף אחר לבית המקדש כי הוא בית חיינו, נשארנו ערומים וחסרי כל, אין לנו לא ירושלים ולא מקדש, לא זבח ולא מנחה, לא קטורת ולא קרבן. נכון הטענות עלינו צודקות אבל אשמים אנחנו! אבל סוף סוף "במה ישכב", אין לנו כלום אין לנו שום דבר נשארנו חסרי כל ואם כן - במה ישכב.

רבש"ע הבטחת בתורה על מצב כזה "והיה כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני" מוכרחים להתחשב. אנחנו גם כן צועקים ובוכים לפניך מתי יבנה המקדש וניחם ה' את ציון וירושלים וישיב סדר העבודה למקומה, ואנו בטוחים בהבטחתך "ושמעתי כי חנון אני"!

יהי רצון מלפניך שיבנה בית המקדש במהרה בימינו ותן חלקנו בתורתך אמן.